

KONSERTPROGRAM UKE 38/2020

LEGENDARISK FORFØRER OG ENSOM VANDRER

TORSDAG 17. OG FREDAG 18. SEPTEMBER
KL. 19.30 I GRIEGHALLEN

LEGENDARISK FORFØRER OG ENSOM VANDRER

TORSDAG 17. OG FREDAG 18. SEPTEMBER KL. 19.30 | GRIEGHALLEN

Pablo Heras-Casado dirigent
Ville Rusanen baryton

Konserten fredag kveld
strømmes på Bergenphilive.no

Med forbehold om programendringer
på svært kort varsel.

RICHARD STRAUSS (1864-1949)
Don Juan,
symfonisk dikt, op. 20 (17')

GUSTAV MAHLER (1860-1911)
Lieder eines fahrenden Gesellen

Wenn mein Schatz Hochzeit macht
Ging heut' Morgen über's Feld
Ich hab' ein glühend' Messer
Die zwei blauen Augen (16')

Ville Rusanen solist

Pause

ROBERT SCHUMANN (1810-1856)
Symfoni nr. 4, d-moll, op. 120 (28')

Ziemlich langsam – Lebhaft –
Romanze: Ziemlich langsam –
Scherzo: Lebhaft –
Langsam – Lebhaft

Konserten arrangeres
med generøs støtte fra
Stiftelsen Kristian Gerhard Jebsen.

Fotografering og lydopptak er ikke tillatt under
konserten med Bergen Filharmoniske Orkester. Egen
avtale for media. Tallene i parentes bak det enkelte
verk angir dets omtrentlige varighet i minutter

Pablo Heras-Casado kommer fra Spania og er en internasjonalt anerkjent og etterspurt dirigent. Han dirigerer det symfoniske repertoar såvel som opera, tradisjonsrike verk og samtidsmusikk. Heras-Casado har ledet en rekke av verdens ledende orkestre, som for eksempel Berliner Philharmoniker, London Symphony Orchestra, Philharmonia, Orchestre de Paris, Chicago Symphony Orchestra og Münchener Philharmoniker. I perioden 2018-2022 dirigerer han Richard Wagners komplette ring-syklus ved Teatro Real i Madrid, hvor han er første gjestedirigent. Han har også dirigert operaforestillinger ved Staatsoper under den Linden i Berlin og ved Metropolitan Opera i New York. Heras-Casado har et nært samarbeid med Freiburger Barockorchester, og i de senere år har de både turnert og gjort flere innspillinger sammen. Hans diskografi er omfattende og inneholder blant annet en serie kalt "Die Neue Romantik" på plateselskapet Harmonia Mundi. I serien inngår verk av Mendelssohn, Schumann og Schubert. Han har også vunnet flere priser, som Diapason d'Or og Deutsche Schallplattenkritik for sine innspillinger på Deutsche Grammophon, Decca og Sony Classical.

Ville Rusanen er en finsk baryton som har markert seg internasjonalt. Han begynte sin musikalske karriere som kontrabassist ved Kuopio-konservatoriet i Finland, før han begynte studere sang ved Sibeliusakademiet i 1999. Takket være et stipend fra Kuopio fikk han anledning til å delta i mesterklasser med Roger Vignoles og Olaf Bär, og studerte lieder med Ilmo Ranta. Han fikk strålende kritikker for sin første internasjonale opptreden i rollen som Guglielmo i Mozarts opera Cosi fan tutte ved The Scottish Opera og for Figaro i Rossinis Barberen i Sevilla. I 2007 fikk Rusanen sin London-debut på BBC Proms da han sang Sibelius' med Lahti Symfoniorkester under ledelse av Osmo Vänskä. Han har medvirket på den anerkjente operafestivalen i Savonlinna, Finland, og vært solist med Göteborgs Symfoniker under ledelse av Santtu-Matias Rouvali.

Erotikk og undergang

Tonediktet «Don Juan» var Richard Strauss' første store suksess. Den 24-årige komponisten, som i fire år hadde hentet dirigenterfaring i spissen for hofforkesteret i Meiningen, ved operaen i fødebyen München og ved Wagner-festspillene i Bayreuth, slo i 1889 ut i full blomst med sitt helstøpte verk i Weimar, hvor han nylig hadde tiltrådt som dirigent ved hoffoperaen. Strauss skisserte sin nye komposisjon under et Italia-opphold våren 1888. I denne sjangeren hadde han tidligere komponert den symfoniske fantasien «Aus Italien» (1886) og tonediktet «Macbeth» (1887-88).

Verkets utgangspunkt er den velkjente legenden om en spansk kvinnebedårer, en historie som første gang ble gitt litterær form på 1600-tallet av dramatikerne Gabriel Tellez (alias Tirso de Molina) i skuespillet «El burlador de Sevilla y convidado de piedra» (Forføreren fra Sevilla og steingjesten) og som Jean Baptiste Molière og Lorenzo da Ponte/Wolfgang Amadeus Mozart hadde udødeliggjort på henholdsvis teater- og operascenen. Strauss lot seg imidlertid inspirere av et ufullført dramatisk dikt av den ungarskfødte dikteren Nikolaus Lenau og av den tyske forfatteren Paul Heyeses skuespill «Don Juans Ende», som han i 1885 så i Frankfurt.

I Lenaus versjon av legenden er Don Juan skildret med atskillig mer sympati enn i tidligere fortolkninger – ikke som en hensynsløs rundbrenner, men som en filosofisk anlagt person. Han kaster seg fra det ene amorøse eventyret til det neste, på jakt etter den ene overveldende erotiske opplevelsen som etter hans egen oppfatning vil rettferdiggjøre tilværelsen. Til slutt må han avfinne seg med at hans søken er forgjeves, og livstrett går han døden i møte.

Den unge komponistens egne følelsesmessige opplevelser spilte trolig inn. Det er en kjent sak at han i 1885 forelsket seg hodestups i den fire år eldre Dora Wihan, som var gift med den tsjekkiske cellisten Hanuš Wihan i München-operaens orkester. Det ble ingen varig forbindelse mellom de to, men ekteparet Wihan ble skilt, og Dora hadde til sin død i 1938 et fotografi av Strauss (med en utvetydig hilsen) på sitt flygel. Året før han begynte komposisjonsarbeidet ble han dessuten sterkt betatt av sangerinnen Pauline de Ahna, som han giftet seg med i 1894.

Strauss utferdiget ikke noe litterært program for verket, men i partituret er det trykt utvalgte linjer fra Lenaus dikt, og disse må vi kunne tolke som komponistens redegjørelse for den bakenforliggende handlingen. Ved de første framførelsene forlangte Strauss at linjene kom med i konsertprogrammet, men senere stolte han på at musikken talte for seg selv. Den alt overveiende del av komposisjonen skildrer Don Juans rastløse natur og gir eksempler på hans erotiske bedrifter - «den ene rask og vellystig, den neste resultatet av øm overtalelsesevne» (Tim Ashley). Ernst Krause skriver om Strauss' behandling av emnet: «Hvor elegant, dristig og provoserende kaster hans Don Juan seg ut i Eros' verden, hvilke fjærende rytmer og sødmefylte melodier gir han sitt tonespråk! Rusen, lysten og tilfredsstillelsen får et anstrøk av ironi. Alt dette gjør det bråmodne geni til virtuos orkesterrolldom. Hvilken melodiske og klanglig karakterrikdom, hvilken dionysisk gnist!» Den jordnære Strauss var ikke fullt så poetisk under prøvene med orkesteret i Weimar: «Jeg vil be dem av dere som er gift å spille som om dere nettopp er blitt forlovet!»

Stemningen blir brått en annen mot slutten av verket, og vi bivåner Don Juans forvandling fra hvileløs sensualist til resignert figur. Hans hemningsløse ferd har brakt ham til oppgjørets time, og en duell gjør ende på

hans liv. Fra siste del av Lenaus dikt valgte Strauss disse linjene: «Det var en skjønn storm som drev meg, men den er forstummet, og det er blitt stille. Alle ønsker og håp synes borte – kanskje har lyn fra oven med dødelig kraft truffet min kjærlighetsbegavelse? Verden ble med ett øde og formørket. Kanskje er brenselet fortært – kaldt og mørkt ble ildstedet ...»

Forsmådd elsker

«I går var jeg hos henne – vi satt ved siden av hverandre, nesten uten å veksle ord, og ventet bare på at det nye året skulle ringes inn. Hennes tanker var langt borte, og da klokken begynte å kime, sprang tårene fram i øynene hennes. Jeg forsto – fortvilet – at jeg ikke kunne tørke dem bort. Hun gikk inn i rommet ved siden av, hvor hun sto ved vinduet en stund. Da hun kom gråtende tilbake, sto den usigelige sorg mellom oss som en mur, og jeg kunne ikke annet enn å trykke hennes hånd og forlate henne».

Dette skrev den 24-årige Gustav Mahler 1. januar 1885 til sin venn Friedrich Löhr. Han hadde i vel to år vært kapellmester ved teateret i Kassel, hvor også den jevnaldrende koloratursopranen Johanna Richter var ansatt. Mahler falt for hennes skjønnhet, og skrev en rekke kjærlighetsdikt til henne. I et av dem finner vi ordene siehst du den stummen, fahrenden Gesellen? Gar einsam und verloren ist sein Pfad (ser du den stumme, vandrende svenn? Helt ensom og fortapt er hans sti). Diktene kan betraktes som skisser til tekstene han brukte til sangsyklusen «Lieder eines fahrenden Gesellen», som han fullførte kort tid før nyttårsaftenen han forteller om. I nevnte brev skrev han at hans eneste trøst var disse sangene: «De er tilegnet henne, men hun kjenner dem ikke – hva kan vel versene fortelle henne utover det hun allerede vet?»

Sangsyklusen ble i første omgang ble skrevet for stemme og klaver, selv om Mahler trolig hadde orkesterledsagelse i tankene. Dette har nok sammenheng med at han på denne tiden også tok fatt på sin første symfoni – et verk som henter temaer fra to av sangene. Han instrumenterte dem imidlertid ikke før i årene 1891-95, og de ble utgitt året etter. Mahler oppga ikke seg selv som tekstforfatter, trolig fordi «Wenn mein Schatz», bortsett fra enkelte tilføyelser, er hentet fra folkevisesamlingen «Des Knaben Wunderhorn». Den skulle bli hans viktigste inspirasjonskilde fram til århundreskiftet.

Det innledende diktet og de tre Mahler valgte blant sine egne følger den forsmådde elsker gjennom flere følelsesmessige stadier. I den første sangen forsøker han å dempe sitt vemod ved hjelp av naturens skjønnhet, men når kvelden kommer tenker han bare på sin sorg. I den neste har han en vakker morgenstund tilsynelatende gjenvunnet sin lykkefølelse, inntil han i diktets siste linjer innser at hos ham vil gleden aldri blomstre. Den dramatiske tredje sangen er uten de øvrige folkemusikkinspirerte uttrykk, og skildrer den hjerteskjærende følelsen av aldri å kunne slippe unna smerten. De blå øynene som forfølger den ulykkelige sender ham i den siste sangen ut i verden, og endelig finner han hvile i resignert ro under et lindetre.

Symfonisk fantasi

Robert Schumanns ekteskap med klavervirtuosen Clara Wieck hadde stor betydning for hans komponistgjerning, for hun hadde betydelige ambisjoner på sin manns vegne. Hun hørte til «den typen hustruer som ønsker at deres ektemenn skal nå de høyeste topper, uansett om de er gode klatrere eller ikke» (Stephen Walsh), og ansopret Schumann til å gi seg i kast med orkesterverker: «Det ville være best om

Robert komponerte for orkester, for hans fantasi finner ikke nok rom i klaveret», skrev hun i sin dagbok.

Schumann hadde fullført en symfonisats i fødebyen Zwickau i 1832, men han følte seg ikke fortrolig med det symfoniske uttrykk, og heller ikke med orkestreringens kunst. Claras oppmuntring og kontakten med Felix Mendelssohn i Leipzig hadde imidlertid sin virkning. I 1840 – året etter bryllupet – overrasket han sine omgivelser med «Ouverture, scherzo og finale», deretter en fantasi for klaver og orkester (som senere ble til første sats i klaverkonserteren) og symfoniene i B-dur og d-moll. Sistnevnte reviderte han ti år senere og ga den ut som sin fjerde.

Dette verket fikk opprinnelig betegnelsen «Symfonisk fantasi for stort orkester», men ble i komposisjonsåret urframført i Leipzigs store konsertlokale Gewandhaus som Schumanns annen symfoni. Den slo imidlertid ikke an som forgjengeren et halvt år tidligere, og det kan hende at Mendelssohns fravær var en medvirkende årsak. Konsertmester Ferdinand David, som ledet orkesteret i hans sted, var nemlig ingen erfaren dirigent.

Men vel så viktig for publikumsreaksjonen var det store stemningsmessige spranget mellom de to verkene. Symfonien i B-dur («Vårsymfonien») er frisk og ungdommelig, mens etterfølgeren er en dramatisk og ofte mørk og mystisk komposisjon. Den reviderte versjonen fra 1851 er først og fremst preget av Schumanns lite hyggelige erfaringer som dirigent for symfoniorkesteret i Düsseldorf. Han forsøkte å fjerne alle utsatte steder i instrumentasjonen, som er drastisk endret i retning av et mindre gjennomskiktig lydbilde. Johannes Brahms sørget i 1891 (mot Claras vilje) for at den opprinnelige versjonen av symfonien ble utgitt, og Gustav Mahler reviderte (riktignok bare til eget bruk) instrumentasjonen i samtlige av

Schumanns fire symfonier (spilt inn av Bergen Filharmoniske Orkester i 1987 under ledelse av Aldo Ceccato).

Komponistens egen revisjon fra 1851 omfatter imidlertid også strukturelle endringer som representerer forbedringer, og symfonien er et av hans mest enhetlige verker, med klare trekk fra den symfoniske fantasien i behold (den spilles attacca, uten pauser mellom satsene). Hans Gál betegner i sin bok om Schumanns orkestermusikk verket som «hans mest sinnrike eksperiment med form, et forbløffende vellykket forsøk på å forene fire satser i et syklisk verk uten å endre deres individuelle karakter og struktur, en vidunderlig kombinasjon av kontinuerlig improvisasjon og tett konstruksjon».

Et motiv fra symfoniens innledning dukker opp i de øvrige satsene. Den lidenskapelige åpningssatsen gir oss sonateskjemaets eksposisjon og gjennomføring, men så er det slutt. I stedet for en rekapitulasjon bringer Schumann inn en ny og vakker melodi som avslører at den er satsens hovedpoeng. I annen sats synger obo og cello en vemodig melodi, og her er instrumentasjonen fra originalutgaven uendret. Idyllen avbrytes av stemningen fra første sats, men romansen blir ført til sin ettertenksomme slutt. Temaet i den energiske tredje sats viser seg å være en ny versjon av symfoniens innledning, og mellompartiet er en variant av romansens midtdel. Overgangen til finalen representerer et av Schumanns mest inspirerte øyeblikk. Musikken bringes nesten til opphør, og «fra stor avstand» hører vi temaet fra første sats bryte fram og forene seg med finalens motiv i en triumferende ferd mot lyset.

HANS H. ROWE

ENDELIG PÅ CD!

Edward Gardner og Bergen Filharmoniske Orkesters internasjonalt bejublete samarbeid med Stuart Skelton i Benjamin Brittens mektige mesterverk.

PETER GRIMES

«A version to cherish»

ALBUM OF THE WEEK, THE SUNDAY TIMES.

«It rarely sounded better»

CLASSICAL ALBUM OF THE WEEK, THE GUARDIAN

**«Vil bli et referanseverk
blant Britten-innspillinger»**

AFTENPOSTEN.

«En musikalsk begivenhet»

BERGENS TIDENDE

CD UTE NÅ

FAMILIEKONSERT EVENTYRET OM BEETHOVEN

LØRDAG 19. SEPTEMBER KL. 13.00 OG 15.00 I GRIEGHALLEN

I Beethoven-året 2020, 250 år etter hans fødsel, er det kjekt å presentere et gjenhør med "Eventyret om Beethoven". Dukken Rosenstjert og sopranen Isa Katharina Gericke synger og forteller i samspill med Bergen Filharmoniske Orkester.

BEETHOVENS EROICA

TORS DAG 24. OG FREDAG 25. SEPTEMBER KL. 19.30 I GRIEGHALLEN

MATINÉ FREDAG 25. SEPTEMBER KL. 13.00 I GRIEGHALLEN

Den spanske dirigenten Pablo Heras-Casado har Schubert, Henze og Beethoven på programmet. Hans Werner Henze tar i sin orkesterfantasi utgangspunkt i et av Schuberts mest kjente verk, balladen Erlkönig, komponert samme år som hans tredje symfoni. Konserten avrundes med Beethovens revolusjonerende tredje symfoni. På matineen fredag framføres kun dette verket.

HUMMELS TROMPETKONSERT MED TINE THING HELSETH

ONSDAG 30. SEPTEMBER OG TORS DAG 1. OKTOBER KL. 19.30 I GRIEGHALLEN

MATINÉ TORS DAG 1. OKTOBER KL. 13.00 I GRIEGHALLEN

Vår internasjonale trompetstjerne Tine Thing Helset er solist i Hummels berømte trompetkonsert, mens Jan Willem de Vriend i spissen for orkesteret, gir friske og energiske tolkninger av Mozarts Paris-symfoni og Mendelssohns første symfoni. På torsdagens matineekonsert får vi høre Hummels trompetkonsert og Mendelssohns første symfoni.

LES MER OM KONSERTENE PÅ WWW.HARMONIEN.NO

GRIEGHALLENS BILLETTKONTOR, 55 21 61 50, 10 - 17 (11 - 14) HARMONIENS KUNDETELEFON: 55 21 62 28, (9 - 15) WWW.HARMONIEN.NO